

FELZÁRKÓZÁSI ESÉLYEK A STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN

ARTNER ANNAMÁRIA – INOTAI ANDRÁS

Amióta léteznek nemzetközi összehasonlítások és az ilyen vizsgálatokat alátámasztó módszertani–statisztikai elemzések, azóta foglalkoznak a szakemberek az egyes nemzetgazdaságok teljesítményének és fejlettségi szintjének más országokhoz, régiókhoz és a világtárlaghoz viszonyított meghatározásával. A teljesítményt, vagyis a gazdasági potenciált a bruttó hazai termék (GDP) dollárban kifejezett összege méri, míg a relatív fejlettség mérésére a GDP/fő adatokat szokták alkalmazni.

A legutóbbi évtizedekben szinte külön tudományággá nőtte ki magát az ún. fejlettség-gazdaságtan. Ugyanakkor a sikeres (és sikertelen) modernizációs kísérletek eredményeként számottevő átrendeződés kezdődött, illetve ment máris végbe a világgazdaságban, ami érzékelhetően megváltoztatta a relatív erőviszonyokat. Korábban gyenge teljesítményű, elmaradott országok zárkóztak fel a középmezőnybe, sőt nem egy ma már az élbolyban foglal helyet (elsősorban néhány távol-keleti kistigris). Ugyanakkor mások – köztük számos átalakuló kelet-európai gazdaság – teljesítménye jelentősen csökkent. A gazdasági modernizáció egyik statisztikai kulcskérdése a nemzetgazdaságok közötti erőviszonyok változtathatósága, pontosabban azon kérdés megválaszolása, hogy az adott időpontban statisztikailag mért lemaradás mekkora növekedéssel mennyi idő alatt szüntethető meg.

Nyilvánvaló, hogy az adott nemzetgazdaság teljesítményének mérésére általánosságban elfogadott GDP-adat nem mindig tükrözi a valós helyzetet, hiszen általában nem tartalmazza az országonként különböző mértékű, de egyes esetekben igen jelentős súlyú fekete-, még inkább pedig az ún. adókerülő-gazdaság teljesítményét. Az is közismert, hogy számos nemzetgazdaság – így elsősorban az átalakuló gazdaságok – teljesítménye egészen más nagyságrendet mutat, ha a GDP-t az éppen hivatalos árfolyamon avagy vásárlóerő-paritáson (Purchasing Power Parity – PPP) mérjük. Ennél is lényegesebb, hogy a statikus adatok képtelenek mérni a nemzetgazdaság fejlődési–megújulási–modernizációs képességét. Ezt a belső dinamikát csak mikroszintű vizsgálatok tárhatják fel.

Még súlyosabb módszertani kételyek merülhetnek fel a fejlettség fokmérőjeként alkalmazott GDP/fő mutató esetében. Adott gazdaság szereplőinek (állampolgárainak) jólétét ugyanis nem csupán a dollárban kifejezett egy főre jutó jövedelem (vagy akár vásárlóerő) alakítja. Ebben szerepe van a termelés és az elosztás módjának, az életminő-

ségnek, a jövővel kapcsolatos elvárásoknak, a biztonságnak, de még az éghajlatnak és a közvetlen természeti–emberi környezetnek is. Az egy főre jutó jövedelmek nemzetközi összehasonlítása azért is okoz problémát, mert egyrészt hasonló értékek mögött igen eltérő tendenciák rejtőzhetnek (az egyik esetben növekvő, a másik esetben csökkenő adatok, amelyek azonban éppen az összehasonlítás pillanatában azonos szinten vannak), másrészt különböző prioritások is megfigyelhetők. Az oktatás, az egészségügy, a lakásviszonyok mutatói alacsonyabb fejlettségű (egy főre jutó jövedelmi szintű) országokban – legalábbis ideiglenesen, ami akár évtizedekben mérhető – kedvezőbbek is lehetnek, mint más fejlettebb országokban.

Az átalakuló térség és a lemaradás–felzárkózás kérdése

A vázolt módszertani és „észlelési–tapasztalati” bizonytalanságok ellenére egyetértés van abban, hogy kevésbé fejlett országok általában hosszabb idő alatt tudnak csak felzárkózni a fejlettebb térségek szintjére. Ennek érdekében olyan átfogó, modernizációs programra van szükség, amely a társadalom nagy részének támogatását élvezi, miközben világosan meghatározza, hogy milyen területeken és milyen eszközökkel, mennyi idő alatt kívánja utolérni a példaképnek tekintett fejlettebb országot vagy országokat.

Közép- és Kelet-Európában 1989 után két tényező erősítette fel egyszerre a felzárkózási igényeket és a lemaradástól való félelmet. Az egyik a kontinenst elválasztó–átszabdalo jövedelmi különbségek (szakadékok), a másik az európai unióbeli tagságra való felkészüléssel kapcsolatos elmaradottsági–utolérési számítások.

Valójában 1989 után tudatosodott Európában az a tény, hogy ma itt alakult ki a legnagyobb gazdasági szakadék egymással szomszédos országok között, amelyeknek határai – a politikai változások eredményeként – átjárhatókká váltak. A Nyugat- és Közép-Európa közötti háromszoros (vásárlóerő-paritáson mérve), illetve ötszörös (árfolyam-alapon mérve) különbség nyitott határok mellett nemzetközi összehasonlításban is egyedülálló. (Hasonlóan egyedüli természetesen az a módszer is, amivel a szakadékot a két német állam között igyekeztek – legalábbis a felszínen – áthidalni.) Igaz, hogy hasonló különbség alakult ki az Egyesült Államok és Mexikó között is, de ezt a különbséget a Rio Grande mentén szigorúan őrzött amerikai határ „védi”. Még nagyobb az eltérés Japán és nem egy távol-keleti ország (főleg Kína) egy főre jutó jövedelme között. Itt azonban a tenger, pontosabban a gazdag ország sziget jellege hat „szigetelőként”.

Kevesebb figyelmet kap a Közép- és Kelet-Európa közötti, történelmi gyökerekből táplálkozó jövedelmi szakadék ismételt felszínre kerülése. Holott ez a jövedelmi különbség is eléri esetenként a Nyugat- és Közép-Európa között megállapítható mértéket. Vagyis Európát ma három jövedelmi szint mellett két alapvető „jövedelmi árok” jellemzi. Magyarország – átalakuló–modernizálódó közép-európai társaival együtt – középen foglal helyet, vagyis a szakadék mindkét oldalát érzékeli. Nyugat-Európával összehasonlítva a lemaradó–felzárkózó, Kelet-Európához viszonyítva pedig a „gazdag” oldalon foglal helyet.

Az európai unióbeli tagságra való felkészülés, illetve az EU keleti kibővülésével kapcsolatos számítások különös aktualitást adtak a felzárkózási–utolérési törekvéseknek. Egyrészt úgy tevődött fel a kérdés, hogy mennyi időre, hány évre, évtizedre van szüksége a térségnek ahhoz, hogy elérje az EU átlagos egy főre jutó jövedelmi szintjét. Más-

részt – döntően az EU lehetséges (remélt) pénzügyi transzferei szempontjából – úgy fogalmazódott meg a probléma, hogy mennyi időre van szükség ahhoz, hogy a keleti kibővülés különböző szakaszaiban csatlakozó új tagállamok elérjék az EU-átlag 75 százalékát, ami ma a legjelentősebb pénzügyi támogatásra (strukturális alapok) való jogosultság küszöbértéke.¹ Nem kétséges, hogy a csatlakozó közép- és kelet-európai országok mindenfajta számítás alapján jóval a 75 százalékos küszöbérték alatt helyezkednek el, vagyis tagságuk esetén jelentős EU-támogatásra számíthatnak (még akkor is, ha a strukturális alapok folyósításának irányelveit Brüsszel a 2000 utáni időszakra módosítaná).

A vizsgálat célja

Statisztikai adatokra épülő vizsgálatunk alapvető célja annak megállapítása, hogy mekkora is valójában az EU és a keleti kibővülés első körében várhatóan taggá váló közép-európai országok közötti „jövedelemszakadék”, illetve ez mennyi idő alatt hidalható át.²

Ennek az elemzésnek az elvégzése azért rendkívül fontos, mert az elmúlt időszakban számos olyan nyugat-európai számítás látott napvilágot, amelyből igen jelentős elmaradásra, ha tetszik utolérési időszakra lehet következtetni. Ez a felvételi tárgyalások megkezdése előtti, különösen kritikus szakaszban gyengítheti az EU bővítési „vágyát”, hiszen a klubtagoknál jóval szegényebb, és ami fontosabb, belátható időn belül szegénynek is maradó országok felvétele iránt sehol sem szokott „túltengeni” a lelkesedés. Különösen igaz ez, ha a „szegény rokonokat” még pénzelní is kell, mert elmaradottságuk erre – az EU jelenlegi szabályai mellett – megfellebbezhetetlen jogcímet teremt. A vizsgálat időszerűségét növeli, hogy a keleti kibővüléssel kapcsolatos társadalmi támogatás Nyugat-Európában egyre csökken. Az elemzésnek ezért az is célja, hogy a tényleges helyzettel és a középtávú kilátásokkal a tagállamok szélesebb közvéleményét is megismertesse. Végül azt is szeretnénk bemutatni, hogy a felzárkózás nem lehetetlen feladat, több ország képes volt erre (akár az Egyesült Államok, akár az EU, akár mindkettő viszonylatában) az elmúlt évtizedben, évtizedekben.

Gondolatmenetünk kiindulási alapja az, hogy a GDP/főben mért felzárkózás két elemből tevődik össze. Egyrészt a felzárkózó és a mintaként tekintett ország (régió) közötti növekedési ütemkülönbségből, másrészt pedig a felzárkózó ország nemzeti valutájának az összehasonlítás alapjául szolgáló valutához (rendszerint a dollárhoz vagy az ECU-hoz) viszonyított felértékelődéséből.

A gyakorlatban általában mindkét tényezőnek volt szerepe a sikeres utolérésben.³ Kisebbségi mértékben további, harmadik tényező lehet az, ha a felzárkózó ország népessége kisebb mértékben nő (vagy akár csökken is), mint a „fejlett” országé, hiszen ez önmagában is növeli az egy főre jutó GDP-t.

¹ Általános szabály, hogy amennyiben adott térségben a vásárlóerő-paritáson meghatározott egy főre jutó jövedelem kisebb az EU-átlag 75 százalékánál, az egész régió támogatásra jogosulttá válik. (A jelenlegi gyakorlat nem egy esetben eltér ettől az alapszabálytól, amennyiben ennél fejlettebb térségeket is támogat.)

² Nem foglalkozunk a közép-európai szinthez képest is jelentős lemaradást mutató kelet-európai országokkal. Ugyanakkor a vizsgálat kizárólag a GDP/fő mutatóra támaszkodik, vagyis – az egyszerűség kedvéért – figyelmen kívül hagyja a fejlettségnek számos, az egy főre jutó jövedelmen túl terjedő, de nem kevésbé fontos mennyiségi és minőségi jegyeit.

³ Matematikailag elképzelhető, sőt egy-egy gyakorlati példa is bizonyítja, hogy a viszonyítási alaphoz (dollár, ECU) képest leértékelődő valuták mellett igen jelentős növekedési ütemkülönbség sem elégséges a felzárkózáshoz. Ugyanakkor ez fordítva is igaz: jelentős felértékelődés viszonylag szerény növekedési ütemkülönbség mellett, sőt ennek hiányában is biztosítja a felzárkózást, legalábbis a statisztika tükrében.

A vizsgálat köre és módszere

Nemzetközi összehasonlításunkba néhány kiválasztott „felzárkózó” vagy felzárkózni kívánó országot vontunk be. A négy kevésbé fejlett EU-tagállam (Írország, Görögország, Portugália és Spanyolország) mellett négy latin-amerikai (Chile, Brazília, Mexikó és Argentína) és öt távol-keleti (Thaiföld, Malaysia, Dél-Korea, Hongkong és Szingapúr) kapott helyet az elemzésben. Hozzájuk csatlakoznak természetesen a közép-európai átalakuló országok, így a Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia. A számításokat két mérce alapján végeztük el. Egyszer az EU, egyszer pedig az Egyesült Államok képezte az „utolérési–felzárkózási célpontot”.

A felzárkózási időszávot 1970 és 1994 között határoztuk meg, de az átalakuló közép-európai térségre csak 1990. és 1994. évi adatokat használtunk.

Az adatokat – a nemzetközi összehasonlíthatóság kedvéért, valamint a dollárban megadott értékek miatt – a Világbank, a Valuta Alap és az OECD hivatalos forrásaiból merítettük. Ezek a GDP-adatokat a mindenkor hivatalos árfolyamon közlik dollárban.⁴

Számítási módszerünk a következő volt. Első lépésben átvettük, illetve kiszámítottuk az egyes országok 1970. (illetve 1985.) és 1994. évi, dollárban kifejezett GDP/fő adatait (1. és 2. tábla 1. és 2. oszlopa). Kiszámítottuk, hogy ezek az adott években a 100-nak tekintett Egyesült Államok, illetve EU-adatoknak hány százalékát tették ki (1a. és 2a. oszlop). Nyilvánvaló, hogy ha az 1994. évi adatok közelebb vannak a 100-hoz, mint a megelőző időszakban mértek, úgy közeledés (felzárkózás) zajlott le.

Ennél fontosabb volt azonban a két időpont közötti változás megállapítása, ami a GDP/fő adott időszakban bekövetkezett és dollárban mért kumulatív növekedését mutatja (3. oszlop). Ennek alapján visszszámoltuk, hogy az adott időszakban mekkora éves átlagos növekedési ütem adódik az egyes országok esetében (4. oszlop). Ezt vetettük össze a hivatalos statisztikából kölcsönzött tényleges növekedési ütemekkel (5. oszlop), amelyek természetesen jóval alacsonyabbak voltak az előző oszlop adatainál. Ennek alapján viszont ki lehetett számítani a GDP/fő reálnövekedésének kumulált értékét a vizsgált időszak egészére (6. oszlop). A reálnövekedési mutatóval megszorozva a kiinduló év GDP/fő mutatóját megkaptuk azt az értéket, amelyet valójában magyaráz, „igazol” a növekedési ütem. Amennyiben ez a vizsgálatba bevont országokban magasabb volt, mint az összehasonlítás alapjául szolgáló Egyesült Államokban vagy az EU-ban, úgy a reálnövekedés alapján közeledés következett be (7. és 7a. oszlop).

Az igazán lényeges eredményt azonban az ezután következő oszlopok tartalmazzák. A 8. oszlop azt mutatja meg, hogy mekkora volt – dollárban kifejezve – a ténylegesen mért, valamint a reálnövekedés alapján számított GDP/fő-mutató közötti eltérés. Ez az ún. árfolyamhatás. A 9. oszlop adatai azt mutatják be, hogy az „igazolt” GDP/fő érték hány százaléka a tényleges (hivatalos) GDP/fő értéknek, míg a 10. oszlopban azt tüntettük fel, hogy a tényleges növekmény hány százaléka magyarázható a reálnövekedés mértékével (ütemével). Végül kiszámítottuk, hogy a reálnövekedési ütemkülönbségeket figyelembe véve az egyes országoknak hány évre lenne szükségük ahhoz, hogy utolérjék a „példarégiót” (Egyesült Államok), illetve a „példarégiót” (EU).

⁴ Tekintettel arra, hogy vizsgálatunk a fejlettségi szintre vonatkozik, az egy főre jutó GDP-adatokkal dolgozunk. Az egyes nemzetgazdaságok aggregált GDP-adatai a gazdasági összteljesítmény alakulását mutatnák, ez azonban nem képezi a jelen vizsgálat tárgyát. A felzárkózást ugyanis az első, nem pedig a második adatsor tükrözi.

A vizsgálat legfontosabb eredményei

Az 1. tábla adatai arra utalnak, hogy az Egyesült Államokat 100-nak véve, 1970 és 1994 között folyó dollárarákon számolva a legtöbb országban közeledési-felzárkózási folyamat zajlott le (1a. és 2a. oszlopok). Ez alól csak Chile, továbbá 1990–1994-es adatok alapján a Cseh Köztársaság és Szlovákia képez kivételt, ahol az Egyesült Államok egy főre jutó jövedelméhez viszonyított különbség valamelyest tovább nőtt. Különösen jelentős volt a felzárkózás a távol-keleti országok esetében, de az EU gyengébben fejlett országai is hasonló tendenciát mutatnak. Ugyanez állapítható meg az EU egészéről is, amelynek egy főre jutó jövedelme 1985-ben az amerikaiak kevesebb mint felét, 1994-ben viszont már több mint háromnegyedét tette ki. Talán a legfontosabb és legmeglepőbb következtetés, hogy 1990 és 1994 között – az ismert átalakulási problémák ellenére – Magyarország és Lengyelország egyébként tetemes elmaradása az Egyesült Államoktól nem nőtt tovább, hanem enyhén mérséklődött. Dollárban kifejezve ugyanis a magyar GDP/fő ebben az időszakban 35, a lengyel 43 százalékkal nőtt, miközben az Egyesült Államoké csak 19 százalékkal.

1970 és 1994 között az Egyesült Államok egy főre jutó jövedelme – folyó áron, tehát a dollár „értékvesztését” is figyelembe véve – több mint ötszörösére emelkedett. Ugyanakkor az összehasonlításba bevont országok esetében az emelkedés mindenütt meghaladta az amerikaiat, sőt, számos esetben annak többszörösét tette ki. Az árfolyam- és növekedési hatásokat egyaránt tükröző emelkedésből – folyó dollárarákon – az Egyesült Államokban évi átlagban 7,1, a legtöbb felzárkózó országban pedig kétszámjegyű növekedési ütemek adódnak. Hasonló számítással 1990 és 1994 között a lengyel növekedés évente 9,4, a magyar 7,8 százalékot tett ki!

Ezek az adatok esetenként nem is hasonlíthatnak a hivatalos reálnövekedési mutatókhoz, hiszen ez az Egyesült Államokban negyedszázad átlagában 1,9 százalék volt, és csak néhány távol-keleti ország esetében haladta meg az 5 százalékot (5. oszlop). Ennél is fontosabb, hogy míg folyó dollárarákon számolva mindenütt az Egyesült Államoktól mért távolság csökkenése igazolható, addig a reálnövekedés adatai Mexikó és Argentína esetében kedvezőtlenebbek, a többi latin-amerikai, valamint a legtöbb EU-tagország esetében pedig alig jobbák, mint az Egyesült Államok mutatói. Az átalakuló közép-európai térségben pedig esetenként tetemes visszaesés figyelhető meg. A reálnövekedés alapján számított kumulált növekedés 1970 és 1994 között az Egyesült Államokban 57 százalék, a kevésbé fejlett EU-tagállamokban 70–120, Latin-Amerikában 17–90 százalék között mozog, és csak a távol-keleti térségben mutat lényegesen magasabb értékeket. Közismert, hogy Közép-Európában 1990 és 1994 között a GDP/fő jelentős csökkenése következett be (6. oszlop).

A tényleges növekedés, illetve a reálnövekedés alapján számított adatok között igen nagy a különbség, sőt nem egy esetben a kettő trendje is ellentétes (az előbbi alapján növekedés, az utóbbi alapján csökkenés regisztrálható, lásd Mexikó, Argentína, de Magyarország esetét is). A reálnövekedés alapján az Egyesült Államok egy főre jutó GDP-jének 1970 és 1994 közötti tényleges növekedéséből közel 18 ezer dollár nem magyarázható. Valamennyi vizsgált ország esetében igen jelentős ez a „nem magyarázható” összeg (Magyarország esetében csupán 1990 és 1994 között 1251 dollár/fő!). (Lásd a 8. oszlopot.)

2. tábla

A GDP/fej nagysága és növekedési üteme egyes országokban, 1985–1994 (USD, százalékok)

Ország	GDP/fej		A tényleges növekedés mértéke		A tényleges növekedésnek megfelelő évi átlagos növekedés		GDP/fej évi átlagos realnövekedése		GDP/fej kumulált realnövekedése		Az „igazolható” GDP/fej, és az igazolható GDP/fej különbsége		A tényleges GDP/fej igazolható részze		A tényleges növekmény igazolható részze		Az EU-12 GDP/fejének 75 százalékára való felzárkózásához szükséges évek száma	
	1985	1994	1994/1985	1985–1994	1985–1994	1985–1994	1994/1985	1985–1994	1994/1985	(2-7)	(7/2)	(2-7)	(7-1)/(2-1)	11.	12.			
	USD	USD	%	%	%	%	%	%	USD	%	%	USD	%	%	%	réál (5)	ténylegest(4)	
	1.	2a.	3.	4.	5.	6.	7a.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
Görögország	2 944	7 452	253,08	10,9	0,89	108,35	3 190	37	4 261	42,81	5,45	4 261	5,45	-156,88	-366,31			
Portugália	2 003	8 904	444,54	18,0	3,31	134,09	2 686	31	6 218	30,16	9,90	6 218	9,90	53,66	17,35			
Írország	5 119	14 583	284,85	12,3	4,40	147,39	7 546	88	7 037	51,74	25,64	7 037	25,64	3,56	9,95			
Spanyolország	4 255	12 349	290,21	12,6	2,80	128,18	5 454	64	6 894	44,17	14,82	6 894	14,82	20,16	21,76			
Chile	1 322	3 703	280,06	12,1	4,92	154,02	2 037	24	1 667	55,00	30,00	1 667	30,00	41,87	163,00			
Brazília	1 388	3 480	250,65	10,8	0,49	104,51	1 451	17	2 029	41,70	2,99	2 029	2,99	-171,89	-522,16			
Mexikó	2 251	4 271	189,75	7,4	0,59	105,46	2 374	28	1 897	55,58	6,08	1 897	6,08	-128,84	-27,42			
Argentína	2 161	8 341	385,92	16,2	2,18	121,38	2 623	31	5 718	31,45	7,48	5 718	7,48	115,20	21,59			
Thaiföld	740	2 469	333,82	14,3	8,00	199,83	1 478	17	991	59,86	42,70	991	42,70	31,99	71,89			
Malaysia	2 004	3 622	180,69	6,8	4,88	153,52	3 077	36	545	84,96	66,33	545	66,33	30,26	-26,46			
Dél-Korea	2 097	8 461	403,50	16,8	7,93	198,71	4 167	49	4 294	49,25	32,53	4 294	32,53	15,82	19,98			
Hongkong	5 691	22 277	391,46	16,4	5,84	166,69	9 486	111	12 791	42,58	22,88	12 791	22,88	0,03	0,02			
Szingapúr	6 719	23 776	353,84	15,1	6,82	181,05	12 165	142	11 610	51,17	31,93	11 610	31,93	nincs érték	nincs érték			
EU-12	7 596	19 569	257,62	11,1	1,32	112,57	8 551	100	11 018	43,70	7,98	11 018	7,98	–	–			
Szlovákia	2 449	2 474	101,01	0,3	-5,68	79,13	1 938	11	536	78,34	-2 060,73	536	-2 060,73	-26,46	-68,24			
Cseh Köztársaság	3 127	3 497	111,86	2,8	-4,60	82,82	2 589	14	908	74,03	-1 444,87	908	-1 444,87	-27,55	nincs érték			
Lengyelország	1 673	2 398	143,33	9,4	1,30	105,29	1 762	10	637	73,46	12,20	637	12,20	261,20	33,12			
Magyarország	2 993	4 044	135,14	7,8	-1,71	93,35	2 794	16	1 251	69,08	-18,92	1 251	-18,92	-66,69	31,16			
EU-12*	17 523	19 569	111,67	2,8	0,50	102,00	17 874	100	1 694	91,34	17,18	1 694	17,18	–	–			

* EU-12: Luxemburg nélkül, kivéve a GDP realnövekedésére vonatkozó adatokat.

Megjegyzés: A táblában szereplő számok – az áttekinthetőség kedvéért – kerekítettek, a számításokat azonban 5 tizedes pontossággal végeztük.

Forrás: World Bank (World Development Report, World Bank Atlas), OECD Outlook, International Monetary Fund (World Economic Outlook).

Általános tanulság, hogy az egy főre jutó GDP-növekedés meghatározó eleme mindenütt az árfolyamváltás, nem pedig a reálnövekedési ütemek közötti eltérés volt. Az 1994. évi GDP/fő mutató növekedésének az EU-országok esetében 13–22 százaléka, a latin-amerikaiaknál 18–36 százaléka, de még a leginkább leértékelő árfolyampolitikát alkalmazó távol-keleti térségben is csak 15–29 százaléka magyarázható meg a reálnövekedéssel. Az Egyesült Államok növekedésének is csak 30 százaléka indokolható a fenti számítással. A jóval szűkebb idősávban készített közép-európai vizsgálat adataiban értelemszerűen magasabb az „igazolható” hányad, de a változás 20–30 százaléka itt is árfolyamhatásokra vezethető vissza (9. oszlop).

Az igazán sokatmondó adatokra azonban akkor derül fény, ha a vizsgálat kezdő és záró éve között bekövetkezett tényleges növekmény százalékában határozzuk meg a reálnövekedés szerepét. Ez még a legmagasabb értéket mutató Thaiföld esetében is csak 22 százalék, általában azonban a 10–20 százalékos sávban mozog. Sőt Spanyolország, Portugália, Mexikó és Argentína esetében jóval a 10 százalék alatt van, akárcsak az EU 1985–1994 közötti „növekedési bizonyítványában”, ahol 8 százalékot tett ki. Ez azt jelenti, hogy a tényleges növekedés oroszlánrészét nem a GDP ütemkülönbsége, hanem egyértelműen a valuták felértékelődése hozta létre. Különösen igaz ez Közép-Európára, hiszen itt negatív GDP-növekedés mellett nőtt a dollárban kifejezett GDP/fő adat, vagyis az árfolyamváltás hatása meghaladta a 100 százalékot.

Más szavakkal: a jövedelmi szakadék csökkentésében a növekedésiütemkülönbségeknek az elmúlt negyedszázadban másodlagos szerepe volt. Ezért téves és félrevezető minden olyan számítás, amely mechanikusan a növekedésiütemkülönbségekre építi a felzárkózás időigényét. Ha ez igaz lenne, akkor Chile, Mexikó, Argentína, valamint a közép-európai országok még matematikailag sem érhetnék utol az Egyesült Államokat. Ellenkezőleg, a köztük lévő szakadék tovább tágulna. Az 1985. évi GDP/fő adatokból és az 1985 és 1994 közötti reálnövekedési ütemekből kiindulva az EU-nak 947 (!) évre lenne szüksége, hogy utolérje az Egyesült Államok megfelelő mutatóját (11. oszlop). Ugyanakkor a valóságban a vizsgált évtizedben jelentősen sikerült lefaragnia „történelmi elmaradásából”.

A 2. tábla az EU-t veszi 100-nak, és az 1985 és 1994 közötti időszakban vizsgálja a kiválasztott országok felzárkózási mutatóit. A hivatalos GDP/fő adatok alapján tíz év alatt egyértelműnek tekinthető Írország, Portugália és Spanyolország felzárkózása, akárcsak Argentínáé, Dél-Koreáé, Hongkongé és Szingapúré (az utóbbi kettő GDP/fő mutatója ebben az időszakban érte utol és haladta meg az EU-átlagot). (Lásd az 1a. és a 2a. oszlopot.) Ezzel szemben Görögország nem tudott közelebb kerülni az EU-átlaghoz, és meglepetésre lemaradást tükröz nemcsak Mexikó, hanem Malaysia is. Ebben nem elhanyagolható hatása van annak, hogy az EU számos valutája, elsősorban a német márka, ebben az évtizedben számottevően felértékelődött a dollárral szemben, míg a latin-amerikai és távol-keleti országok többnyire (az európai valutákkal szemben leértékelődő) dollárhoz kötötték nemzeti valutájukat, és ezzel az utóbbiak is leértékelődtek (például a német márkához képest).

A dollárarákon mért GDP/fő-növekedés évtizedes átlagban majdnem mindenütt két-számjegyű éves növekedési ütemeket produkál, aminek a reálnövekedési ütem pusztán töredéke volt (4. és 5. oszlop). Az EU egészét tekintve a GDP/fő növekményének mindössze 8 százalékát magyarázza a reálnövekedés, és ez a legmagasabb európai értéket

képviselő Írországban is csak 26, Spanyolországban 15, Portugáliában 10, Görögországban pedig 5 százalék (10. oszlop). Vagyis az EU-periféria felzárkózása egy évtizeden keresztül döntő mértékben a dollárhoz képesti valuta-felértékelődésből, nem pedig a reálnövekedésiütem-különbségekből táplálkozott. A gyorsan növekvő távol-keleti régió esetében természetesen jelentősebb a növekedésiütem-különbség szerepe a felzárkózásban, de – az egyébként statisztikailag lemaradó Malaysia kivételével – itt is meghatározó az árfolyam hatása.

A reál-, illetve a tényleges növekedésben az EU és az összehasonlításba bevont egyes országok között megfigyelhető különbségek alapján megállapítható, hogy az előbbi (vagyis a reálnövekedésiütem-különbség) alkalmazása esetén Görögország, Brazília, Mexikó, de Csehország, Szlovákia és Magyarország sem érhetné el az EU átlagos GDP/fő mutatójának 75 százalékát. Vagyis a szakadék tovább tágulna, és ezek az országok sosem tudnának kikerülni a kedvezményezett-támogatottsági körből, amit jelenleg a 75 százalékos küszöb határol be. Ugyanakkor a tényleges növekedést figyelembe véve Magyarország 31 év alatt, Portugália 54 helyett 17, Lengyelország pedig 261 helyett 33 év alatt lenne képes elérni ezt a szintet.⁵ Görögország azonban ebben a metszetben is lemaradónak számít (11. és 12. oszlop).

Következtetések

Az összehasonlító statisztikai vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy adott ország GDP/főben mért és dollárban kifejezett felzárkózása csak kis részben függ a felzárkózó és a mércének tekintett ország (régió) között az előbbi javára megnyilvánuló növekedésiütem-különbségtől. Meghatározó szerepet az árfolyamváltozás, vagyis a felzárkózó ország nemzeti valutájának felértékelődése játszik. (Ez legkifejezöbben éppen a közép-európai átalakuló országok példáján bizonyítható, ahol a növekedésiütem-csökkenését a felértékelődés túlkompenzálta.)

Ezért a felzárkózáshoz szükséges időtávot szakmailag alapvetően elhibázott lenne kizárólag a reálnövekedésiütem-különbségek alapján vagy akár azok túlsúlyos figyelembevételével megállapítani. Joggal vélelmezhető, hogy a közép-európai tagjelöltek felzárkózásában is meghatározó szerepet fog játszani az összehasonlítható valutában (dollár, márka, ECU) kifejezhető felértékelődés, ami a sikeres modernizációt az esetek túlnyomó többségében kísérni szokta. A felértékelődés nem szükségszerűen vezet a versenyképesség romlásához, amennyiben a valuta reálfelértékelődésénél jelentősebb az adott gazdaság termelékenység-növekedése. Valójában éppen ez a folyamat bontakozott ki az utóbbi években mindenekelőtt Magyarországon és Lengyelországban.

Nyilvánvaló, hogy az árfolyamnak a közölt számításokban megjelenő meghatározó növekedési-felzárkózási hatása ellenére helytelen lenne alábecsülni a gyors reálnövekedés fontosságát. A két elemnek együttesen kell biztosítania a sikeres felzárkózást, és végig vigyázni kell a kettő közötti egészséges súlyarányra. Ez a keverék mindenkor az adott gazdaság általános állapotának, valamint modernizációs céljainak függvényében határozható meg. Arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy hosszabb távon nem szakítható

⁵ Malaysiának erre ugyanakkor reálnövekedése alapján 30 évre lenne szüksége, miközben a végrehajtott leértékelés mellett ténylegesen nem tudna felzárkózni. Írország reálnövekedése alapján kevesebb mint négy év alatt jutna (jutott volna) el a 75 százalékos sávra, haladását azonban a leértékelés fékezte (fékezte), ezért 10 évre van (volt) szüksége e cél eléréséhez.

el egymástól az árfolyam alakulása és a reálnövekedés mértéke. Ugyanakkor napjainkban a pénzügyi befektetések („spekulációs tőkék”) globálisan szabad mozgása és óriásira duzzadt tömege miatt a valutapiacokon „öntörvényű” folyamatok zajlanak. Ezek – bár impulzusait a reálgazdaságból merítik – kiszámíthatatlan intenzitású, terjedelmű és idejű, reálgazdasági okokkal nem vagy csak részben indokolható változásokat indíthatnak el. Vagyis a valuták értékviszonyai, adott ország GDP/fő mutatója bizonytalan tényezőktől is függenek, ezért a túlnyomórészt vagy kizárólagosan az ilyen változáson nyugvó statisztikai „felzárkózás” nem állhat biztos alapokon.

Annyi azonban bizonyosan leszögezhető, hogy a közép-európai tagjelöltek felzárkózásában is figyelembe kell venni az árfolyamhatásokat. E tényező beszámításával a felzárkózási időtáv jelentősen zsugorodik, és az eddig ismert számításoknál (esetenként lényegesen) rövidebb idő alatt várható a jelenleg még tetemes jövedelmi szakadék szűkítése. Ez nemcsak kölcsönös gazdasági érdek, hanem fontos jelzés is az EU számára, hogy a keleti kibővülés (első köre) nem fog elviselhetetlen és hosszú távon állandósuló terhet jelenteni az Unió jelenlegi tagállamai és a közös költségvetés számára.

TÁRGYSZÓ: Gazdasági fejlettség.

SUMMARY

One of the key questions of the modernization is that by how big growth and in how many years the lag in the economic development measured in statistical data (GDP, GDP per head in USD) at a certain time can be made up. The goal of our statistical investigation is to answer this question in connection with Central and Eastern European countries visa versa the European Union. In order to get a time limit for this catching up, we extrapolated the past (1990–1994) growth rates of GDP per head in the case of Central and Eastern Europe and the EU. For gaining international comparison we examined the achievement in some other European, Latin American and Asian countries in the period between 1970–1994. We compared the growth of their actual GDP per head in USD with the growth they would have achieved on the basis of the real growth rates only.

As a general lesson we found, that the determining element of the actual growth of (and catching up in) the GDP per head has been the changes of the exchange rate parities instead of the differences in the real growth rates of the GDPs per head. The „catching up” effect of the appreciation of the currencies is specially true in the case of the transforming Central European countries.

All these prove, that every estimation, which builds purely on the real growth rates of the starting year when trying to determine the time necessitated for catching up, is wrong and misleading.